

Interlingvistikaj Kajeroj

Articles | Articoli | Artikoloj

8 febbraio 2011

Il *silbo*, la lingua degli uccelli e le tradizioni iniziatiche: percorsi culturali scritti nel vento

*Silbo, la birdolingvo kaj la inicaĵ tradicioj:
kulturaj trajoj skribitaj en la vento*

Francesca Gualandri

ABSTRACT. Le lingue fischiate, come il *silbo*, vengono studiate solitamente da punti di vista strettamente linguistici. In questo contributo si intende presentare un'analisi del *silbo* da un punto di vista diverso, legato all'antropologia comparata e all'etnomusicologia. Vengono messe in luce le probabili funzioni del *Silbo* nei rituali religiosi dell'antico popolo dei Guanches attraverso un excursus transculturale della simbologia della lingua degli uccelli.

RESUMO. La fajflingvoj kiel ekzemple *Silbo*, estas kutime studataj strikte vidpunkte de lingvistiko. En ĉi tiu kontribuo oni intencas prezenti analizon de *Silbo* el diversa vidpunkto, nome kompara antropologio kaj etnomuzikologio. Oni klarigas la eblajn funkciojn de *Silbo* en la religiaj ritoj de la antikva popolo de Guanĉoj per transkultura trajoj pri la simbologio de la birdolingvo.

Tradukis Federico Gobbo

1 Introduzione / Enkonduko

La visione e l'ascolto del documentario di Francesca Phillips *Written in the wind* sono all'origine del presente contributo. Il documentario trattava del "silbo", la lingua fischiata dell'isola de La Gomera, nell'arcipelago delle Canarie. Tra le diverse lingue fischiate presenti nelle diverse parti del globo il silbo è attualmente la più conosciuta e la più studiata. In tempi recenti è infatti stata oggetto di una rivalutazione, e di una conseguente promozione in ambito scolastico, da parte delle autorità locali che ne hanno riconosciuto il valore identitario (Meyer, 2005).

È ormai appurato che l'originaria forma del silbo fosse modellata sulla lingua berbera, parlata dai Guanches, primitivi abitanti delle Canarie. Dopo la colonizzazione da parte degli spagnoli e la progressiva assimilazione dei Guanches sopravvissuti, lo spagnolo divenne la lingua parlata correntemente nelle Canarie. Il silbo si modificò assumendo il lessico dello spagnolo. Il silbo ormai si conserva solo nell'isola de La Gomera e la sua prima utilità è oggi quella di permettere la comunicazione a distanza tra i membri di una comunità sparsa su un territorio vasto e impervio. Gli studi condotti sulle diverse lingue fischiate ne hanno sottolineato il loro ruolo nell'ambito delle attività sociali delle comunità dei fischiatori. Le principali attività coinvolte sono: l'approvvigionamento del cibo, il pascolo degli animali, le scansioni temporali della giornata, gli eventi chiave della vita dei membri – nascita, seduzione, matrimonio, decessi, feste, giochi e rituali – e infine viene usata come lingua segreta di fronte agli stranieri (Meyer, 2005, 25,26).

Degli originari ideatori del Silbo – i Guanches – abbiamo notizie frammentarie. Nel *De canaria et insulis reliquis ultra Hispaniam in Oceano noviter repertis*, Giovanni Boccaccio riporta le informazioni sugli usi e costumi della popolazione, raccolte da una delle prime spedizioni navali a raggiungere l'arcipelago dall'Europa, una

La vicenda kaj aŭskultado de la kulturfilmo fare de Francesca Phillips *Written in the wind* [skribita en la vento] originis ĉi tiun kontribuon. La kulturfilmo pritraktis Silbon, la fajflingvo de la insulo Gomero, en la Kanaria arkipelago. Inter la diversaj fajflingvoj ĉeestaj en diversaj mondpartoj Silbo estas la pli konata kaj studita nuntempe. Lastatempe fakte ĝi estis reevaluita, kaj sekve promociita en la lerneja medio, fare de la loka registaro, kiu agnoskis ĝian identigilan valoron (Meyer, 2005).

Estas jam konate, ke la origina formo de Silbo modeliĝis je la berbera lingvo parolita de Guanĉoj, la unuaj enloĝantoj de la Kanariaj insuloj. Post la hispania koloniigo kaj la sekva asimiliĝo de la pluvivaj Guanĉoj, la hispana iĝis la komuna lingvo de la Kanarioj. Silbo modifiĝis prenante la hispanan leksikon. Nuntempe Silbo konserviĝas nur en la insulo La Gomera kaj ĝia unua utiligo estas nun permesi la komunikadon inter foraj membroj de la komunumo, kiuj vivas dise en vasta kaj malfacila teritorio. La studoj pri la diversaj fajflingvoj substrekis la kernan rolon de ĉi lingvoj en la sociaj agadoj de la komunumanoj: provizado de manĝaĵo, bestobredado, temposignado de la tago, la ĉefaj viveventoj – naskiĝo, amindumado, geedziĝo, morto, festoj, ludoj kaj ritoj – kaj fine la uzo kiel sekreta lingvo fronte al fremduloj (Meyer, 2005, 25,26).

Oni scias nesisteman konaron pri la originaj inventintoj de Silbo, t.e. la Guanĉoj. En la *De canaria et insulis reliquis ultra Hispaniam in Oceano noviter repertis*, Giovanni Boccaccio transdonas informon pri uzoj kaj moroj de ĉi popolo, prenita de unu el la ŝipa ekspedicio al la arkipelago ekde Eŭropo. Tiu ĉi ekspedicio vojaĝis en 1341,

spedizione portoghese risalente al 1341 e capitanata da due italiani (Ciampi, 1830). Le popolazioni indigene non producevano nulla di interessante dal punto di vista commerciale, per questo la spedizione, come molte delle seguenti, si interessò soprattutto a catturare schiavi e ad acquisire la linfa del cosiddetto Albero del Drago, preziosa sostanza dalle svariate applicazioni su cui ritorneremo in seguito. I Guanches, che abitarono le Canarie fin dall'età neolitica, appartenevano etnicamente al ceppo berbero maghrebino. Erano pervenuti ad un elevato grado di civiltà: mummificavano i defunti come gli Egiziani e gli Incas e costruivano delle piramidi simili a quelle del Messico precolombiano (Renault, 1993). Dal punto di vista religioso si sa ben poco, sembra comunque che onorassero una sorta di dio supremo, che aveva nomi e attributi differenti nelle diverse isole, una folta schiera di spiriti ancestrali legati ai diversi clan oltre a un certo numero di spiriti minori e di demoni. Gli uffici religiosi erano amministrati da una casta sacerdotale che veniva anche consultata dai capi politici su importanti questioni della vita pubblica (Torriani, 1978).

estis portugala kaj ĝiaj du kapitanoj estis italaj (Ciampi, 1830). Le indiĝenaj popoloj produktis nenion interesan komerce. Pro tio la ekspedicio – samkiel multaj postaj – interesiĝis al la kaptiĝo de sklavoj kaj al la alpreno de la limfo de la tielnomata Drakoarbo. La limfo estis valora substanco kun multaj diversaj aplikoj, pri kiu oni traktos pli sube. La Guanĉoj, kiu enloĝis la Kanariojn ekde la neolitika epoko, estis etnavidpunkte Magreba berberoj. Ili alvenis al alta nivelo je civilizo: ili mumiigis la forpasintojn samkiel Egiptoj kaj Inkaoj kaj konstruis piramidojn similajn al la antaŭkoloniiga Meksiko (Renault, 1993). Religi-vidpunkte oni scias vere malmulte, sed ŝajnas, ke ili adoris supreman dion, kiu havis nomojn kaj proprecojn diversajn laŭ la insulo, armeon de ancestraj spiritoj laŭ la klano, kaj krome sufiĉe vastan numeron da minoraj spiritoj kaj demonoj. La religiaj oficoj estis administritaj de sacerdota kasto kiun oni konsultis ekde la politikaj ĉefoj pri gravaj publikaj aferoj. (Torriani, 1978)

Figuro 1: Sito archelologico, Canarie / Arkeologia ejo, Kanarioj

La mummificazione, il culto dei defunti e la presenza di imponenti costruzioni presumibilmente adibite ad un uso religioso o comunque celebrativo fanno supporre nella popolazione una notevole attenzione al piano sovrannaturale e spirituale, in associazione ad un diffuso ritualismo. L'origine arcaica del silbo, e il suo ruolo ancora modernamente associato alle cerimonie e ai rituali comunitari, portano alle seguenti domande: la funzione del silbo come strumento di comunicazione a distanza è sempre stata la funzione principale? È possibile che anticamente accanto ad essa abbia avuto anche una funzione rituale? È possibile che il silbo attuale sia il portato della secolarizzazione di una lingua di carattere sacro utilizzata precedentemente in rituali religiosi?

2 La lingua degli uccelli e le religioni arcaiche / La birdolingvo kaj la arkaikaj religioj

C'è nel silbo un fascino ancestrale, qualcosa di arcaico ed evocativo che richiama alla memoria uditiva canti, suoni e rumori associati a molte pratiche spirituali e rituali di diverse tradizioni culturali. La straordinaria somiglianza dei suoni del silbo con i suoni prodotti dal canto degli uccelli sembra inoltre confermare la pertinenza dell'ipotesi formulata in precedenza. Infatti nelle religioni arcaiche e nelle tradizioni animistiche e sciamaniche di tutto il mondo, gli uccelli rivestono un ruolo di fondamentale importanza. Imparare il linguaggio degli animali, ed in particolare quello degli uccelli, ha sempre voluto dire conoscere i segreti della natura e quindi essere in grado di profetizzare. La leggerezza, la capacità di levarsi in volo e di raggiungere altezze elevate rende l'uccello la rappresentazione ideale dell'anima e più in generale dell'elemento spirituale, e quindi il tramite eletto fra il mondo terreno e quello celeste.

Mumiigado, la kulto de la forpasintoj kaj la ĉeesto de imponaj konstruoj verŝajne uzitaj por religiaj uzoj aŭ ĉiukaze celebraj supozigas, ke la popolo alte taksis la supernaturan kaj spiritan tavolon, kune kun vastuzita ritkonduto. La arkaika origino de Silbo, kaj ĝia rolo ankoraŭ lastatempe asocie al la ceremonioj kaj komunaj ritoj, portas al la sekvaj demandoj: ĉu la funkcio de Silbo kiel fora komunikilo ĉiam estis la ĉefa funkcio? Ĉu eble antikvatempe flanke de tiu funkcio ekzistis specifa rita funkcio? Ĉu eble la aktuala vario de Silbo estas la rezulto de sekularigo de sankta lingvo uzita ĉefe por religiaj ritoj antikvatempe?

Estas en Silbo ancestra fascino, io arkaika kaj evokpova kiu revokas al la aŭda memoro kantojn, sonojn kaj bruojn asocie al multaj spiritaj kaj ritaj praktikoj de diversaj kulturaj tradicioj. La eksterordinara simileco de la Silbaj sonoj kun la sonojprodukte de la birdokanto ŝajnas krome konfirmi la taŭgecon de la hipotezo supre formulita. Fakte, en la arkaikaj religioj kaj en tutmondaj animismaj kaj ŝamanaj tradicioj, birdoj ĉefrolas. Lerni la lingvo de la bestoj, kaj aparte la birdolingvon, ĉiam signifis koni la sekretojn de la naturo kaj do la kapablon profeti. La leĝereco, la flugpovo kiu permesas atingi altajn ebenaĵojn similigas la birdon al la animo kaj ĝenerale al la spirita elemento, kaj do ĝi igas la perfektan kontaktilon inter la terena kaj la spirita mondoj.

Gli uccelli rappresentano anche l'anima nel momento in cui si separa dal corpo. Quindi assumono o la funzione di ricettacolo per le anime dei morti o quella di psicopompo, ossia accompagnatore delle anime che lasciano il mondo terreno. Per questo si considera che le migrazioni degli uccelli indichino il cammino dei defunti verso l'aldilà. Mircea Eliade in *Lo sciamanismo e le tecniche dell'estasi* dedica un paragrafo alla lingua degli animali (Eliade, 1974, 118–121). In esso racconta che lo sciamano, durante la sua iniziazione, impara una lingua segreta grazie alla quale potrà comunicare con gli spiriti e con gli animali-spiriti. Assai spesso questa lingua trae origine dall'imitazione di grida di animali e in particolare del canto degli uccelli. Del resto – fa notare – magia e canto, in molte lingue, sono espresse dallo stesso termine. Anche il costume dello sciamano, in molte tradizioni, cerca di riprodurre fedelmente la forma di un uccello (Eliade, 1974, 180–181).

Krome la birdoj reprezentas la animon momente de la disiĝo de la korpo. Fakte, ili alprenas aŭ la funkcion de ingo por la animoj de la forpasintoj aŭ de animportanto, t.e. la akompananto de la animoj kiuj lasas la terenon mondon. Pro tio oni konsideras, ke birdomigrado indikas la vojon de la forpasintoj por la transmondo. Mircea Eliade en *La ŝamanismo kaj la teknikoj de l' ekstazo* deciĉas paragrafon al la bestolingvo (Eliade, 1974, 118–121). Tie ĉi li rakontas, ke la ŝamano, dum sia inicado, lernas sekretan lingvon pere de kiu li povas komuniki kun homaj kaj bestaj spiritoj. Oftege ĉi lingvo elvenas el la imitado de bestoj kaj aparte de la birdokanto. Krome – li substrekas – magio kaj kanto, en multaj lingvoj, estas esprimitaj de la sama termino. Ankaŭ la ŝamana vestaĵo, multatradicie, klopodas imiti fedele la formon de birdo (Eliade, 1974, 180–181).

3 Echi biblici della lingua degli uccelli / Bibliaj eĥoj de la birdolingvo

Anche nelle religioni del Libro compare sovente il riferimento alla lingua degli animali e in particolare a quella degli uccelli, a partire da Adamo ed Eva che erano capaci di comunicare con gli animali e la natura prima della cacciata. Secondo la tradizione ebraica Salomone riceve da Dio, con la sapienza, la capacità di conoscere il linguaggio degli animali, capacità che tiene segreta a tutti (II Targa di Esther).

Nelle Vite dei Santi compare spesso il racconto di colloqui e rapporti intrattenuti con uccelli. In particolare sembra godere di uno status privilegiato il corvo, menzionato in associazione a S. Benedetto e S. Paolo con funzioni di aiutante, consigliere e protettore.¹ Per non parlare di S. Francesco e della sua abitudine pericolosamente paganeggiante di conferire con gli uccelli

Eĉ en la religioj de la Libro ofte legeblas mencio al la besto- kaj speciale al la birdolingvo, ekde Adamo kaj Evo, kiuj scipovis komuniki kun bestoj kaj la naturo antaŭ la forpelado. Laŭ la hebrea tradicio Salomono ricevas de Dio, kune kun la saĝeco, la scipovo koni la bestolingvon, scipovo kiun li tenas sekreta al ĉiuj (Dua Tabulo de Esther).

En la Vivoj de Sanktuloj alvenas ofte la rakonto de konversacioj kaj rilatoj inter la sanktuloj kaj la birdoj. Apartan privilegian rolon ŝajnas ĝui la korvo, mencie en asocio al Sankta Benedikto kaj Santa Paŭlo kun funkcioj de helpanto, konsilanto kaj protektanto.² Oni ne menciis Sanktan Franĉeskon kaj lian kutimon danĝere paganeman babili kun birdoj kaj honorigi la

e di onorare gli alberi ospiti (Armati, 2009, 2010).

A monte di questa tradizione c'è un episodio del Vecchio Testamento in cui il profeta Elia, perseguitato da Acab, rimase a lungo nascosto nelle grotte presso il torrente Cherit e poté sopravvivere grazie al cibo che gli portavano i corvi (1 Re XVII, 1–7). Del resto furono proprio due uccelli – un corvo e una colomba – ad uscire per primi dall'Arca, inviati da Noè ad annunciare la fine del diluvio (Genesi, VIII, 4–12).

gastajn arbojn (Armati, 2009, 2010).

Je la komenco de ĉi tradicio estas epizodo de la Malnova Testamento en kiu la profeto Elio, persekuta de Akabo, restis longatempе kaŝita en la groto ĉe la torrento Kerit (1 Reĝoj XVII, 1–7). Efektive estis ĝuste du birdoj – korvo kaj kolombo – la unuaj elirintoj de la Arkeo, senditaj de Noa anonci la finon de la diluvo (Ĝenezio, VIII, 4–12).

4 La lingua degli uccelli nei miti europei / La birdolingvo en la eŭropaj mitoj

Il riferimento alla lingua degli uccelli è presente anche nelle leggende e nei miti greci. Aulio Gellio (*Notti Attiche IX, 12*) riferisce di una teoria attribuita a Democrito secondo la quale mescolando il sangue di diversi uccelli si può generare un serpente, mangiando il quale si acquisisce la capacità di comprendere la lingua degli uccelli. Plinio il Vecchio (*Storia Naturale X, 70*) narra che Melampo, noto indovino, era solito vaticinare ascoltando quanto gli riferivano gli uccelli. Avrebbe acquisito questa abilità dopo che dei serpenti che aveva allevato gli avevano leccato le orecchie. Come spesso ricorre, questa conoscenza gli salvò la vita. Senza dimenticare il fatto che nelle rappresentazioni iconografiche degli dei del pantheon greco ogni divinità è accompagnata dall'uccello a lui sacro: Giove è associato all'aquila, Giunone alla colomba, Minerva alla civetta, Venere ai passeri e così via (Cartari, 1647).

Nella mitologia celtica gli uccelli e in particolare i corvi hanno un ruolo fondamentalmente profetico. La Morrigan, importante divinità del pantheon celtico associata alla guerra, compare sui campi al termine della battaglia assumendo le sembianze di un corvo o una cornacchia nera (Berti, 1994).

Il riferimento alla lingua degli uccelli compare più volte anche nella mitologia

La mencio al la birdolingvo ĉeestas krome en la helenaj legendoj kaj mitoj. Aulus Gellius (*Noctes Atticae IX, 12*) rakontas pri teorio atribue al Demokrito laŭ kiu miksa la sangon de diversaj birdoj oni povas generi serpenton, kaj manĝinte oni alprenas la scipovon kompreni la birdolingvon. Plinio la Maljuna (*Naturalis Historia X, 70*) rakontas, ke Melampo, konata aŭguristo, kutime aŭguris per aŭskultado de la rakontoj fare de la birdoj. Li estus lerninta ĉi tiun scipovon post la lekado de siaj oreloj fare de la serpentoj kiujn li adoptis. Kiel ofte rakontite, ĉi kono savis lian vivon. Oni ne povas forgesi la fakton, ke en la ikonografio de la helenaj dioj ĉiun dion akompanas propra sankta birdo: Jupitero asocie al aglo, Junona al kolombo, Minerva al noktuo, Venera al paserino, ktp (Cartari, 1647).

En la kelta mitologio birdoj kaj speciale korvoj havas rolon substance profeteman. Morigano, grava diino de la kelta panteono asocie al milito, alvenas la batalkampojn fine de la batalo sub formo de nigra korvo aŭ korniko (Berti, 1994).

La mencio al la birdolingvo ĉeestas multfoje eĉ en la norena mitologio, kie la

Figuro 2: Immagine di Minerva / Bildo de Minerva (Cartari, 1647, 193)

norrena in cui comprendere la lingua degli uccelli era considerato segno di grande saggezza e potere. Odino, per esempio, possedeva due corvi Hugin e Munin che gli portavano regolarmente notizie dal mondo dei mortali. Anche il leggendario Re di Svezia Dag detto "Il Saggio" possedeva la capacità di capire la lingua degli uccelli e possedeva un passero addestrato che girava il mondo per portargli notizie (Chiesa Isnardi, 1991).

Nella Saga dei Nibelunghi si narra della vicenda di Sigfrido, che assaggiando il sangue del drago Fafnir (in origine suo fratellastro) acquisisce la comprensione della lingua degli uccelli. Questo evento gli salva la vita perché ascoltandoli viene a conoscenza dei piani del padre adottivo Reggin per ucciderlo. Mangiando il cuore arrostito del drago acquisisce inoltre la capacità di profetizzare (*Edda Poetica*, Ciclo di Sigurör).

kompreno de birdolingvo estis konsiderita signo de granda saĝeco kaj povo. Odino, ekzemple, posedis du korvojn, Hugin kaj Munin, kiuj portas al li regule novaĵojn de la mortema mondo. Same la legenda Reĝo de Svedujo Dag la Saĝulo posedis la scipovon kompreni birdolingvon. Li havis trejnitajn paseron kiu rondflugis la mondon por porti la novaĵojn (Chiesa Isnardi, 1991).

En la Sagao de Nibelungoj oni rakontas pri la epizodo de Sigfrido, kiu gustuminte la santon de la drako Fafnir – origine lia duonfrato – alprenas la scipovon kompreni birdolingvon. Ĉi epizodo savas la vivon de Sigfrido, ĉar danke al rakonto de la birdoj li ekscias la planojn de la adoptiga patro Reggin por lin murdi. Manĝinte la rostitan koron de la drako, li krome akiras la povon profeti (*Poezia Edo*, ciklo de Sigurör).

5 La lingua degli uccelli nel folklore / La birdolingvo en la folkloro

L'argomento della lingua degli uccelli è presente in diverse tradizioni folklori-

La temo de la birdolingvo ĉeestas en diversaj folkloraj tradicioj, eĉ geografie kaj

stiche geograficamente e linguisticamente anche molto lontane. Questo ci permette di considerarlo un mito a carattere universale. Nella tradizione italiana, per esempio, l'uccello parlante compare in molte fiabe. Nell'area toscana possiamo citare a questo proposito le fiabe *L'uccellino che parla* (Comparetti, 1875, 117–124) e anche *L'usignolo e i suoi ammaestramenti* (Palazzi, 1955, 389). Al di là dell'Atlantico troviamo la fiaba *L'arco stregato, il cervo magico e l'uccello parlante* appartenente alla tradizione messicana (Rodari, 2002).

Sostituisce il vecchio saggio e mette in guardia il protagonista dagli inganni e dai pericoli che incontrerà sul suo cammino, fornendogli le indicazioni per superarli. Questo connota l'uccello come messaggero del fato o del volere divino e come portatore di una conoscenza superiore.

Il tema dell'uccello come incarnazione dell'anima di un defunto, già vista in relazione allo sciamanesimo, è molto presente nei racconti tramandati nelle regioni costiere e viene riferita al gabbiano. Questi uccelli incarnerebbero le anime dei marinai affogati che avendo in sospeso qualche debito con il cielo sono condannati a vagare per cento anni sul mare.

Anche la capacità di vaticinare tramite gli uccelli, già incontrato in precedenza, ha un corrispondente nel folklore. Si narra infatti che le vedove dei marinai erano solite andare sugli scogli per conoscere il destino accorso ai loro mariti interpretando il gridare dei gabbiani e il suono della risacca (Costa, 1994).

lingvistike foraj. Ĉi fakto permesas al ni konsideri ĝin universalema mito. En la itala tradicio, ekzemple, parolanta birdo ofte estas rolulo de fabloj. En la toskana areo oni povas citi ĉi-teme la fablojn *La birdeto kiu parolas* (Comparetti, 1875, 117–124) kaj krome *La najtingalo kaj siaj instruoj* (Palazzi, 1955, 389). Je la alia flanko de la Atlantiko oni trovas la fablon *La sorĉita arko, la magia cervo kaj la parolanta birdo* kadre de la meksika tradicio (Rodari, 2002).

La parolanta birdo prenas la lokon de la maljuna saĝulo. Estas la birto kiu atentigas la ĉefrolanton pri la trompoj kaj danĝeroj kiujn li trovos dum lia vojo, donante indikojn por preteriri. Ĉi fakto flanksignife diras, ke oni vidas la birdon kiel mesaĝiston de la sorto aŭ divolo kaj kiel portisto de supera konaro.

La temo de la birdo kiel enkorpiĝo de la animo de forpasinto, jam vidita mencie al ŝamanismo, estas ege ĉeesta en la rakontoj tradicie al la marbordaj regionoj kaj oni rilatas al la mevo. Ĉi tiuj birdoj enkorpigis la animojn de la dronitaj maristoj kiuj havis debeton kun la ĉielo kaj pro tio kondaminitis vagi super la maro dum cent jaroj.

Eĉ la scipovo aŭguri per la birdoj, jam pritraktitaj antaŭe, havas korespondecon en la folkloro. Oni rakontas fakte, ke la vidvinoj de la maristoj kutime iri sur la klifoj por koni la sorton okazinta al siaj edzoj per interpretado de la meva kriado kaj la sono de la surfo (Costa, 1994).

6 La lingua verde / La verda lingvo

Nella tradizione alchemica e più in generale quella esoterica ricorre spesso il riferimento ad un linguaggio misterioso e antichissimo definito "lingua degli uccelli": designazione evidentemente simbolica, che allude a molteplici significati. Il più noto di questi è quello che fa riferimento alla cabala ermetica, quel mitico linguaggio universale che esisteva prima della tor-

Kadre de la alkemia kaj pli ĝenerale ezotera tradicio revenas ofte la mencio al mistera pralingvo difine 'birdolingvo': klara simbola nomigo, kiu aludas al multifacaj signifoj. La plej konata signifo rilatas al la hermetika kabalo. Temas pri la mita universala lingvo kiu ekzistis antaŭ la Babelturo, el kiu poste fontis la diverseco de la lingvoj. La birdolingvo supoze

re di Babele, da cui poi conseguí la diversificazione di tutte le lingue. La lingua degli uccelli si suppone conservi l'essenziale della lingua madre dei Pelasgi, lingua primigenia degli idiomi occidentali, contenente i fonemi derivanti dal primitivo linguaggio universale pre-babelico. Definita anche "gaia scienza" o "lingua verde" era la lingua segreta, una sorta di codice che gli iniziati conoscevano per accedere alla pienezza del sapere.³ Nell'ermetismo il volatile simboleggia ciò che è spirituale rispetto a ciò che è materiale. In alcune basiliche, come sui capitelli del portale di S. Clemente in Casauria, a Torre de' Passeri, in provincia di Pescara, si possono ammirare degli uccelli dalla testa umana, simbologia del resto molto usata anche nell'iconografia egizia.

konservas la esencon de la gepatra lingvo de la Pelasgoj, origina lingvo de la okcidentaj idiomoj, enhavanta la fonemojn de la antaŭbabela pralingvo. Krome estis nomumita "gaja scienco" aŭ "verda lingvo" la sekreta kripla lingvo de la inicitoj al la plenumo de la scio.⁴ Hermetisme la fluganto simbolas tion kio estas spirita kontraste al tio kio estas materia. En kelkaj bazilikoj, ekzemple sur la kapitejoj de la portalo de Sankta Klemento en Casauria, ĉe *Torre de' Passeri* [Turo de la Paseroj], en la provinco de Pescara, oni povas admiri la homkapajn birdojn. Fakte ĉi tiun simbolismon oni uzis ankaŭ en la egipta ikonografio.

Figuro 3: Capitelli di S. Clemente in Casauria / Kapitejoj de Sankta Klemento en Casauria

La lingua degli uccelli è stata riportata alla attenzione degli studiosi di esoterismo da Grasset D'Orcet e da Fulcanelli, pseudonimo di uno scrittore di libri di alchimia del XX secolo, la cui identità rimane avvolta nel mistero. Fulcanelli, nel primo volume delle *Dimore Filosofali*, in riferimento alla lingua degli uccelli, ricorda un passo di Hercule Savinien de Cyrano de Bergerac, scrittore e drammaturgo francese del Seicento, da alcuni ritenuto un alchimista e un iniziato. Nel *Viaggio al Sole* (1662) Cy-

La birdolingvo iĝis denove interesa temo danke al la atentigo de studentoj de ezoterismo kiel ekzemple Grasset D'Orcet kaj Fulcanelli, plumnomo de verkisto pri alkemiaj libroj vive en la dudeka jarcento, kies vera identeco restas mistera. Fulcanelli, en la unua volumo de *Filozofiaj loĝejoj*, rilate al la birdolingvo prirakontas verkeron de Hercule Savinien de Cyrano de Bergerac, franca verkisto kaj dramatiso de la Deksepa Jarcento. Kelkaj homoj konsideris lin alkemiisto kaj inicito. En

rano dà voce alla sua idea, espressa anche in altre opere, di una “lingua madre capace di cogliere ogni verità e di operare demiurgicamente sulla realtà”. (Erba, 2000, 47) E lo fa raccontando un suo incontro con un piccolo uomo avvenuto su una macchia solare. Questo omino gli parlò per tre ore servendosi di una lingua a lui completamente sconosciuta, ma che riusciva a comprendere meglio della sua stessa lingua madre. Quando gli chiese ragione di quel fatto incredibile, l’essere gli rispose:

Nelle scienze esiste un Vero, fuori dal quale si è anche lontani dal facile. E quanto più una lingua si allontana da questo Vero, tanto più essa diventa di difficile comprensione e si rivela al di sotto del concetto che vuole esprimere.

Lo stesso accade per la musica, quando si incontra questo Vero, l’anima si dirige verso di esso ciecamente. Noi non lo vediamo ma sentiamo che la Natura lo vede; e senza poter capire in che modo, ne siamo assorbiti, non cessa di rapirci [...]. E quando questo accade con le lingue, quando si trova la verità delle lettere, non si può mai esprimersi cadendo al di sotto dei propri concetti. Si parla allo stesso livello dei propri pensieri. (de Bergerac, 1858, 181)

Ciò permette di non essere mai al di sotto di quanto si intende dire, e di poter parlare esattamente nel modo in cui si formulano i propri pensieri.

Questo idioma è l’istinto o la voce della Natura. Se lo comprendete, potrete comunicare i vostri pensieri agli animali, e ascoltarne i loro. È la lingua stessa della Natura attraverso la quale si fa intendere da tutti gli animali. (de Bergerac, 1858, 181–182)

Cyrano riesce a capire il piccolo uomo perché la sua anima incontra, in ciascuna parola dell’altro, quel Vero che cerca a tentoni da sempre. In questa allusione ad una primigenia lingua madre si può cogliere un riferimento al mito di Orfeo e al noto passo della Genesi sulla torre di Babe-

sia *Vojaĝo al la Suno* (1662) Cyrano klarigas sian ideon – same ankaŭ en aliaj verkoj – pri “gepatra lingvo kapabla enteni ĉiun veron kaj operi demiurge je la realo” (Erba, 2000, 47). Kaj li tion faras rakontante epizodon. Unu fojon li renkontis hometon sur sunmakulo, kiu lin alparolis dum tri horoj per nekonata lingvo, kiun li tamen komprenis pli bone ol sia gepatra. Kiam li demandis la kaŭzon de ĉi nekredebla fakto, la hometo respondis:

En la sciencoj ekzistas Vero, ele de kiu oni estas for ankaŭ de la facileco. Ju pli lingvo foriras de ĉi Vero, des pli ĝi iĝas malfacile komprenebla kaj taŭga por la espriminda koncepto.

La samo okazas en la muziko: kiam oni renkontas ĉi Veron, la animo iras tien blinde. Oni ne vidas sed sentas, ke Naturo perceptas; kaj sen komprenopovo de la maniero, oni estas absorbita de tio, ĝi ne ĉesas ravi [...]. Kaj kiam ĝi okazas kun la lingvoj, kiam la Vero estas en la literoj, oni neniam povas sin esprimi sub la nivelo de propraj pensoj. Oni parolas je la sama nivelo de propraj pensoj (de Bergerac, 1858, 181).

Tio permesas neniam esti sub la scipovo esprimi rekte kion oni intencas, kaj paroli ekzakte laŭ la formado de propraj pensoj.

Ĉi idiomo estas instinkto aŭ voĉo de la Naturo. Se vi komprenas, vi povas komuniki viajn pensoj al bestoj, kaj aŭskulti iliajn pensojn. Temas pri la lingvo mem de la Naturo, per kiu ĝi komunikas al ĉiu animalo (de Bergerac, 1858, 181–182).

Cyrano sukcesas kompreni la hometon ĉar en sia animo li renkontas, po unu vorto de l’ aliulo, tiun Veron kiun li serĉas ekde ĉiam. En ĉi tiu aludo al origina gepatra lingvo oni povas retrovi mencion al la mito de Orfeo kaj al la konata peco de Ĝenezio pri la Babelturo, “laŭ la humanisma kaj re-

le, “secondo l’interpretazione umanistica e rinascimentale che sollecita le fonti mitologiche e, armata del metodo allegorico della Cabala, volge la lettera delle Scritture a significati gnostici”. (Erba, 2000, 49)

Quando Dio ordinò ad Adamo di imporre i nomi più adatti alle cose create, che definissero perfettamente le loro intime caratteristiche, Adamo avrebbe “parlato” nella lingua degli uccelli. Avrebbe quindi usato la fonetica perfetta per condensare in una sola “parola” l’essenza di ogni cosa creata. Pertanto, il significato dei libri sacri non sarebbe per nulla letterale, ma andrebbe ricercato invece nella fonetica, e dunque nell’importanza di ritrovare lo spirito attraverso il suono e la sua interpretazione cabalistica. Tale interpretazione utilizza precisi riferimenti al simbolismo e all’iconografia, insieme all’abilità di svelare rebus e giochi di parole.

nesanca interpreto, kiu revivigas la mitologiajn fontojn kaj, per la iloj de la alegoria metodo de Kabalo, turnas la laŭliterecon de la Skriboj al gnostikaj signifoj” (Erba, 2000, 49).

Kiam Dio ordonis al Adamo imponi la plej taŭgajn nomojn al la kreaĵoj, kiuj difinus perfekte iliajn intimajn karakterojn, Adamo estus “parolinta” en la birdolingvo. Li do estus uzinta la perfektan fonetikon por unuigi en ununuran “vorton” la esencon de ĉiu kreitaĵo. Do, la signifo de la sanktaj libroj estus neniel laŭlitera, sed male oni devus serĉi perspirite tra la sono kaj kabalisma interpretado. Tiu interpretado uzas precizajn menciojn al simbolismo kaj ikonografio, kune kun la kapablo malkaŝi rebusojn kaj vortludojn.

7 La lingua degli uccelli nella mistica islamica / La birdolingvo en la islama mistiko

Per finire non si può non fare qualche accenno anche alla tradizione Islamica. Anche qui il tema simbolico del viaggio degli uccelli è ricorrente e gli uccelli simboleggiano l’anima che, impigliata nei legacci del corpo, anela al ritorno all’Unità originale. Anche in questo caso la lingua degli uccelli rappresenta dunque la lingua esoterica per eccellenza. Nel Corano (Sura XXVII, 15–44) nella narrazione dell’incontro tra Salomone e la Regina di Saba, si afferma che Allah diede a Salomone il dono di capire il linguaggio degli uccelli. Un’upupa gli porta infatti notizie dal regno della sovrana e Salomone la rimanda indietro col compito di portare una lettera alla Regina. Ancora una volta dunque compare il tema dell’uccello in funzione di messaggero.

E un’upupa è pure la protagonista del poema *Mantiq al-Tayr*, ossia Il Verbo degli Uccelli (figura 4), celebrata opera della

Oni finu per kelkaj mencioj al la islama tradicio. Eĉ ĉi tie la simbola temo de la vojaĝo fare de birdoj estas plurfoje revena kaj la birdoj simboligas la animon kiu, prenita en la korpaj ligo, deziras reveni al la origina Unueco. Eĉ ĉi-kaze la birdolingvo reprezentas do la ezoteran lingvon super la aliaj. En Korano (Suro XXVII, 15–44) oni rakontas la renkontiĝon inter Salomono kaj la Reĝino de Saba, kie oni asertas ke Allah donis al Salomono la scipovon kompreni la birdolingvon. La upupo fakte portas al li novaĵojn pri la regno de la reĝino kaj Salomono sendas reen la upupon kun la tasko porti leteron al la Reĝino. Ankoraŭfoje revenas la temo de la birdo kun funkcio de mesaĝisto.

Krome upupo estas eĉ la ĉefrolulo de la poemo *Mantiq al-Tayr*, aŭ la Vorto de la Birdoj (bildo 4), majstra verko de la mistika mezorianta poezio, speco da ezotera fabelo pri la temo de la ‘vojaĝo’ (Saccone,

poesia mistica d'Oriente, una sorta di favola esoterica sul tema del 'viaggio' (Saccone, 2007). L'autore è Farid ad-din Attar, uno dei più famosi poeti mistici iraniani, vissuto tra la fine del XII e l'inizio del XIII secolo. Nel poema è narrata la vicenda degli uccelli del mondo che guidati appunto dall'upupa si mettono in cerca del loro mitico sovrano Simurg che vive ai confini del mondo.⁵ Nella forma del tipico poema a cornice, il testo rivela in modo trasparente il contenuto mistico e la finalità iniziatica. Dietro la figura dell'upupa è infatti possibile scorgere quella del maestro sufi che guida attraverso "sette valli" – ovvero le mistiche dimore spirituali – i discepoli verso la scoperta di Dio nella profondità del proprio sé. Dei centomila uccelli che erano partiti ne arriveranno solo trenta (in persiano: *si morgh*), a simboleggiare la strage di egoismi, illusioni e falsi attributi umani.

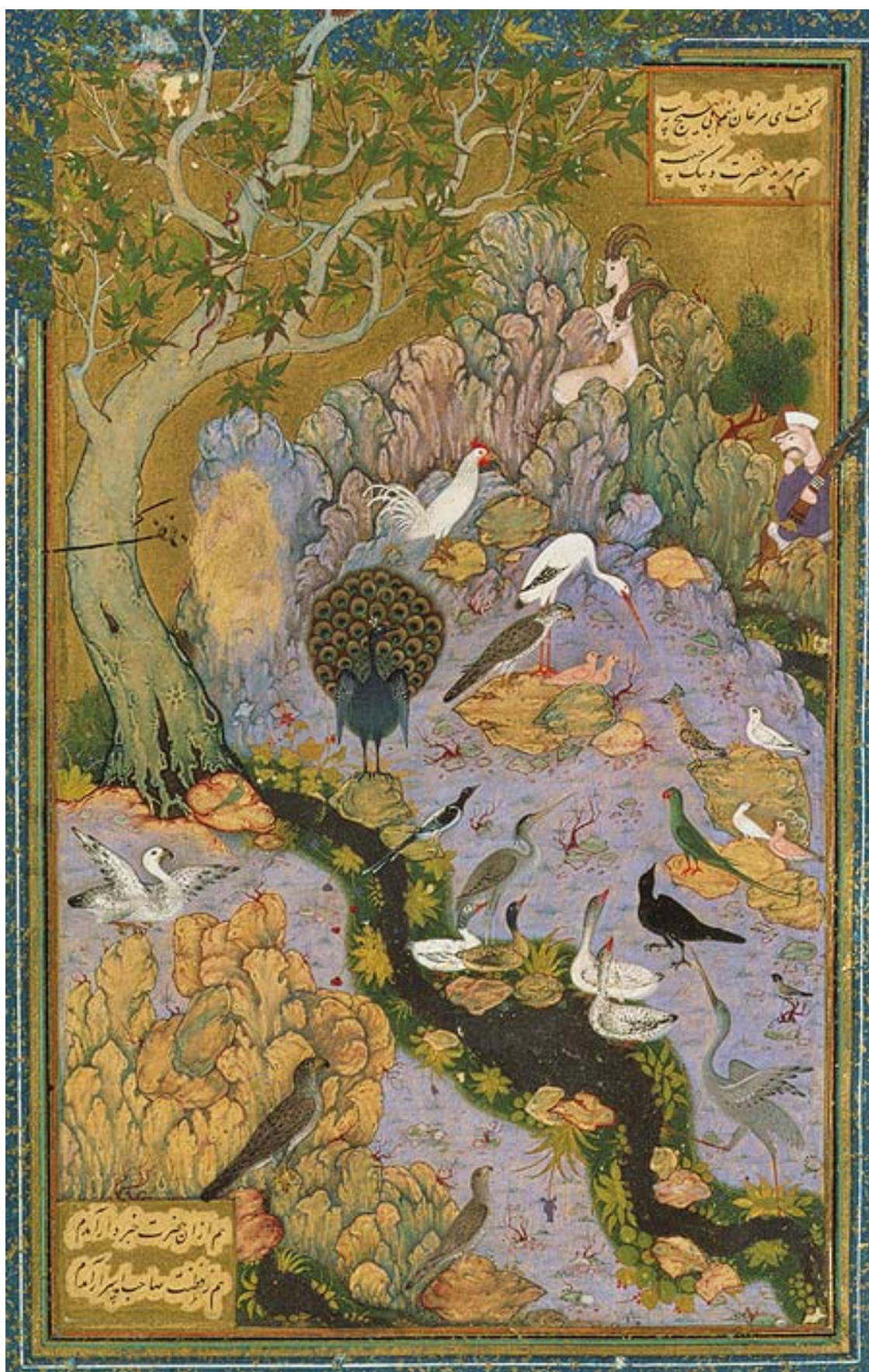
Anche René Guénon, in *Simboli della Scienza*, dedica un capitolo alla lingua degli uccelli in riferimento alla tradizione islamica. Cita in apertura un verso del Corano che dice: "E Salomone fu l'erede di David; e disse: 'O uomini! siamo stati istruiti al linguaggio degli uccelli (*ullimna mantiqat-tayri*) e colmati di ogni cosa...". Ricorda che gli uccelli sono utilizzati sovente come simbolo degli angeli e più precisamente degli stati superiori (Guénon, 1978, 56).

La lingua degli uccelli altro non sarebbe quindi che la lingua parlata dagli angeli. Offre poi una lettura sincretica in cui compara la tradizione islamica con quella vedica. Elemento in comune sarebbe la recitazione di brani delle rispettive sacre scritture secondo precise formule ritmate. Lo scopo di tali formule sarebbe quello di "produrre un'armonizzazione dei diversi elementi dell'essere, e di determinare vibrazioni suscettibili, con la loro ripercussione attraverso la serie degli stati, in gerarchia indefinita, di aprire una comunicazione con gli stati superiori, che è d'altronde, in generale, la ragione d'essere essenziale e primordiale di tutti i riti"

2007). Aŭtoris ĝin Farid ad-din Attar, unu-ela plej fama mistika irana poeto, vive inter la fino de la dekdue kaj la komenco de la dektria jarcento. En la poemo oni rakontis pri la birdoj de la mondo, kiuj serĉas la mitan reĝon Simurg kiu vivas je la limoj de la mondo.⁶ En la formo de la tipa kadropoemo, la teksto redonas senpere la mistikan enhavon kaj la inican celon. Malantaŭ la figuro de la upupo fakte eblas videti la figuron de la sufia majstro kondukanta per la "sep valoj" – alivorte la mistikaj spiritaj loĝejoj – la disĉiplojn al la malkovro de Dio en la profundo de propra memo. Centmil birdoj komencis la vojaĝon sed alvenis nur tridek (farse: *si morgh*) simbolante la amasmortigon de egoismoj, iluzioj kaj falsaj homaj atribuoj.

Eĉ René Guénon, en *Simboloj de la Scienco*, dediĉas ĉapitron al la birdolingvo rilate al la islama tradicio. Li mencias je la komencon verseton de la Korano kiu recitas: "Kaj Salomono iĝis la heredo de David; kaj diris: 'Homoj! ni estis instruitaj al la birdolingvo (*ullimna mantiqat-tayri*) kaj plenigitaj je ĉio...". Li memoras, ke la birdojn oni utiligas ofte kiel simbolo de la anĝeloj kaj pli precize de la superaj statoj (Guénon, 1978, 56).

Do la birdolingvo estus nenio alia ol la lingvo parolita de anĝeloj. Li prezentas poste sinkretan legadon kie li komparas la islanan kaj la veda (hinduismo) tradicioj. La kuniga elemento estus la recitado de kelkaj sanktaj skriboj laŭ precize ritmitaj formuloj. La celo de tiaj formuloj estus "produkti harmoniigon de diversaj elementoj de la esto, kaj determini vibradojn kapablaj, per ilia reŝrapado per la serio de la statoj, en nefinita hierarkio, malfermi komunikvojon kun la superaj statoj, kiuj fakte estas ĝenerale la ĉefa kaj praa rezono de ekzisto de ĉiu rito" (Guénon, 1978, 57,58). La birdolingvo, alivorte la anĝela lingvo, koincidus por Guénon kun ritma lingvaĵo "ĉar ĝuste sur la 'scienco de la

Figuro 4: Conferenza degli uccelli / Konferenco de la birdoj (Habīb Allāh)

(Guénon, 1978, 57,58). La lingua degli uccelli, ossia la lingua angelica, coinciderebbe per Guénon con un linguaggio ritmato “poiché proprio sulla ‘scienza del ritmo’, che comporta d’altronde molteplici applicazioni, si basano in definitiva tutti i mezzi che si possono usare per entrare in comunicazione con gli stati superiori” (Guénon, 1978, 59).

Questa sarebbe la ragione per cui la tradizione islamica afferma che Adamo parlasse in versi – cioè in un linguaggio ritmato – nel paradiso terrestre, ed il motivo per cui i libri sacri di tutte le tradizioni sono scritti in linguaggio ritmato.

ritmo’, kiu permesas fakte multajn aplikadojn, baziĝas finfine ĉiu ilo por ekkontakti la superajn statojn.” (Guénon, 1978, 59).

Ĉi tiu estus la kialo pro kio la islama tradicio asertas, ke Adamo parolis verse – alivorte per ritma lingvostilo – en la tera paradizo, kaj la kialo pro kio la sanktaj libroj de ĉiu tradicio estas skribitaj en ritma lingvaĵo.

Figuro 5: Albero del drago (Canarie) / Drakoarbo (Kanarioj)

In conclusione di questo excursus, è utile rilevare quanto spesso compaia – nelle sue varianti – il dato ricorrente che bevendo sangue di serpente o di drago, mangiandone la carne, o comunque entrando in contatto con un “umore” di tale animale, si possa acquisire la capacità di comprendere la lingua degli uccelli e di profetizzare. La lettura simbolica che sottende tale tradizione è evidente, ma il suo approfondimento, per quanto affascinante e pertinente, ci porterebbe troppo lontano. In questa sede è più utile mettere in luce un’interessante coincidenza: l’albero simbolo della flora canaria si chiama ‘albero del drago’ e la preziosa linfa da esso estratta si chiama, appunto, ‘sangue di

Je la fino de ĉi tiu trapromenado, utilas noti kiom ofta estas – en siaj varioj – la fakto, ke trinkinte la sango de serpento aŭ drako, manĝinte la viandon, aŭ ĉiel ajn kontaktinte korpofluidaĵon de tiela besto, oni povas akiri la scipovon kompreni la bestolingvon kaj la profetadon. La simbola legado malantaŭ ĉi tradicio estas evidenta, sed ĝia profundigo, kvankam faskan kaj altema, portus nin tro for. Ĉi-kontribue pli utilas klarigi interesan koincidon: la arbo simbola de la kanaria floro nomiĝas ‘drakoarbo’ kaj ties eligita valora limfo nomiĝas fakte ‘drakosango’. Inter la multaj aplikoj de ĉi tiu ekstrakto, kiel oni vidos, kelkaj rigardas la religian kaj ritan areojn, kaj la magiaj kaj alkemiaj.

drago'. Tra le svariate applicazioni di questo estratto, come vedremo, ve ne sono alcune che riguardano sia l'ambito religioso e rituale, sia quello magico e alchemico.

8 L'albero del drago / La drakoarbo

L'albero del drago, antico come i Guan-ches, è un albero del genere *Dracena* (*Dracaena Draco*, monocotiledone della famiglia delle liliacee) che ricorda una palma dal tronco ramificato e che può raggiungere dimensioni molto estese. La linfa estratta dalla *Dracena Draco*, come anche dalla *Dracena Cinnabri* di Socotra, isola a sud dello Yemen, è chiamata 'sangue di drago' a causa della colorazione rossa che assume a contatto con l'aria. Era considerata una delle sostanze più preziose dell'antichità e viene menzionata in alcuni testi naturalistici, come il *Periplus maris erythraei*, risalente presumibilmente al I sec. d.C. e il *De Materia Medica* di Dioscoride Pedanio. Anche Plinio il Vecchio ne parla nella sua *Naturalis Historia* narrando una leggenda che ne tramanderebbe l'origine: un drago o un grosso serpente (entrambi animali considerati magici) azzannò mortalmente un elefante che morendo si abbatté sul suo corpo uccidendolo. Il sangue dei due animali mescolandosi diede origine alla sostanza.

Più prosaicamente, gli indigeni delle Canarie e di Socotra usavano la resina dell'albero del drago come rimedio per disturbi di vario genere: problemi della pelle e del sangue, per far cicatrizzare le ferite che tardavano a coagulare, contro piaghe e febbri, dissenteria e ulcere (Bosch Millares, 1962). Per gli stessi usi e per gli innumerevoli esperimenti di fisici classici, di scienziati arabi, di maghi bizantini e alchimisti rinascimentali essa fu importata dall'estremo occidente europeo o dall'isola yemenita sparsa nell'Oceano Indiano.

Il primo e più comune impiego del sangue di drago era comunque quello di colo-

La drakoarbo, antikva samkiam la Guanĉoj, estas arbo el la specio *Dracena* (latine *Dracaena Draco*, monoklotiledono de la lilia familio) kiu similas al palmo havanta trunkon multbranĉan, kiu povas alveni al grandaj dimensioj. La limfo eligita el *Dracaena Draco*, kiel same el *Dracena Cinnabri* de Sokotro, insulo sude de Jemeno, estas nomimita 'sango de drako' pro la ruĝkoloro prenita post la kontakto kun aero. Ĝi estis konsiderita unuela valoro substanco de la antikva epoko kaj oni mencias ĝin en kelkaj naturalismaj tekstoj, kiel ekzemple la verko *Periplus maris erythraei* [Laŭnavigado de la eritrea maro], probable el la I-a jarcento p.K., kaj la verko *De Materia Medica* [Pri la kuracista arto] de Dioskorido Pedanio. Eĉ Plinio la Maljuna priparolis en sia *Naturalis Historia* [Natura Historio] rakontante legendon per kiu oni konservas la originon: drako aŭ granda serpento (ambaŭ magiaj bestoj) dentoŝoros ĝismorte elefanton, kiu dummorte falis sur sia korpo, ĝin mortigante. La miksitita sango de la du bestoj originis la substanton.

Pli nepoezie, la indiĝenaj popoloj de Kanarioj kaj Sokotro eluzis la rezinon de la drakoarbo kiel kuracilo por diversaj mal-sanetoj: problemoj al la haŭto, al sango, por cikatrigi la vundojn kiuj koagulis, kontrŭ eskaroj kaj febroj, disenterio kaj ulceroj (Bosch Millares, 1962). Por la samaj uzoj kaj sennombraj eksperimentoj de klasikepokaj fizikistoj, de arabaj sciencistoj, de bizantinaj magoj kaj renesancaj alchemiistoj ĝi estis importita de la ekstrema eŭropa okcidento aŭ de la jemena insulo meze de la Hinda Oceano.

La unua kaj pli komuna uzo de la drakosango estis ĉiukaze la tinkturado. La re-

rante per tessuti. La resina veniva utilizzata anche per lacche, tinture per legno, pigmenti per cosmetici, tinte, coloranti per il vetro, il marmo e le pietre dure.

L'erboristeria e la medicina erano la seconda applicazione. Nei banchi e nei ricettari del passato il sangue di drago era sempre presente accanto a tutti gli altri rimedi conosciuti: estratti vegetali, polveri minerali, parti innominabili di animali e altri componenti più o meno magici: olio di mummia, bezoar e veleno di scorpioni. L'alchimia utilizzava il sangue del drago come uno dei tanti simboli esoterici che segnano il percorso iniziatico. Il rosso della resina di *Dracena* alludeva alla *Rubedo* dei filosofi e degli occultisti, ossia a quell'itinerario chimico e spirituale che doveva condurre l'uomo a oltrepassare i conflitti giungendo ad una sintesi superiore.⁷

Il sangue di drago era tenuto in grande considerazione dai Guances che amministravano alcune cerimonie pubbliche e religiose intorno alla base di questi grandi alberi. In particolare aveva applicazione in ambito terapeutico e nell'imbalsamazione dei defunti, diffusa anticamente in tutto l'arcipelago (Arco Aguilar, 1993). L'albero di drago più antico si trova a Icod de los Vignos, sull'isola di Tenerife e si suppone abbia 2300 anni.

9 Osservazioni finali / Finaj observoj

Si è potuto fin qui osservare quanto nelle diverse tradizioni religiose, iniziatiche o comunque spirituali, ci sia un continuo riferimento a un misterioso linguaggio capace di far da ponte tra il mondo materiale e il mondo spirituale. Definito con nomi diversi, tra cui spicca quello di 'lingua degli uccelli', queste sono le sue caratteristiche fondamentali: essere espressione diretta del linguaggio della natura; essere molto antico, presumibilmente prebabelico e dunque all'origine di tutti gli idiomi umani; permettere a chi lo comprende di acquisire saggezza, conoscenza e vaticinio.

Concretamente, queste sue caratteristiche particolari si esprimono attraverso i

zino estis eĉ utiligita por la lakoj, la lignopentrado, la ŝminkaj pigmentoj, la kolorado de vitroj, marmoj kaj duraj ŝtonoj.

Herboscienco kaj medicino estis la dua apliko. En la benko kaj receptaroj de la pasinteco la drakosango estis ĉiam ĉeesta flanke al ĉiu alia konata rimedo: vegetalaj ekstraktoj, mineralaj pulvoroj, nenomeblaj partoj de bestoj kaj aliaj eroj pli mapli magiaj: oleo de mumio, bezoaro kaj skorpia veneno. Alkemio utiligis la drakosangon kiel unuela multa ezotera simbolo kiu signas la inican vojon. La ruĝo de la *Dracena* rezino aludis al la *Rubedo* de filozofoj kaj okultistoj, alivorte al ĉi vojo kemiaj kaj spirita kiu devus konduki homon preteriri la konfliktojn por alveni al supera sintezo.

La drakosango estis konsiderita grava de Guanĉoj, kiuj administris kelkajn publikajn kaj religiajn cerimoniojn baze de ĉi grandaj arboj. Pli precize, ĝi estis uzita antikve kiel kuracilo kaj mumiiĝilo en ĉiu parto de la arkipelago (Arco Aguilar, 1993). La plej antikva drakoarbo troviĝas en Icod de los Vignos, Tenerifo, kaj supozeble ĝi aĝas 2300 jarojn.

Oni povis observi ĝis ĉi tie, ke en la diversaj religiaj tradicioj, inciaj aŭ ĉiukaze spiritaĵoj, estas persista mencio al mistera lingvo pontopova inter la materia kaj la spirita mondoj. Ĝi estas definita divers-nome, sed okulfrapas la ofteco de la nomo 'birdolingvo'. Jen la fundamentaj karakteroj: esprimi rekte la lingvaĵon de la naturo; esti tre antikva, supozeble antaŭbabela kaj do vere praa de ĉiu homa lingvo; permesi al homoj kiuj regas la akiradon de saĝeco, konado kaj aŭgurado.

Konkrete, ĉi tiuj specialaj karakteroj esprimiĝas per ritmaj kaj vibraj aspektoj. Ambaŭ estas ligitaj al la vorto sed ne necese. La ritma dimensio ligiĝas al la vorto

suoi aspetti ritmici e vibratori. Entrambi sono legati alla parola ma non necessariamente. La dimensione ritmica è legata alla parola attraverso la prosodia, mentre la dimensione vibratoria – legata alla fonetica – si esprime nelle diverse frequenze sonore esaltate dalle differenti vocali e dalla loro combinazione. La dimensione ritmica e quella vibratoria sono centrali nelle forme di preghiera di molte tradizioni religiose: in quella islamica, come visto a proposito di Guénon, nella forma del *dhikr* e del *samā*; nei mantra della tradizione vedica e del buddismo; nella stessa tradizione cristiana, come può confermare un ascolto in questo senso dei rosari e delle litanie, per tacere del canto gregoriano (Cocagnac, 1997). La dimensione ritmico-vibratoria è inoltre presente in diverse tradizioni sciamaniche e trova espressione nel canto armonico, centrale nei rituali degli sciamani buriati (Tuva, Mongolia), e presente anche in quelli degli eschimesi (Alaska), boscimani (Africa) (Laneri, 2002).

Ma, come si diceva, questa dimensione ritmico-vibratoria può prescindere dalle parole. La troviamo nel suono del didgeridoo degli aborigeni australiani come in quello dei tamburi e sonagli di ogni parte del mondo. Questa dimensione ritmico-vibratoria ha la caratteristica di indurre stati alterati di coscienza che permettono di accedere a quella che Castaneda ha definito 'realtà non ordinaria', ossia la realtà spirituale (Castaneda, 1999). Ed è proprio la potenzialità di aprire la coscienza e condurre a uno stato estatico che accomuna i suoni della natura, il canto degli uccelli, il canto armonico, la preghiera, i mantra, le campane, i tamburi. Ed è proprio in queste stesse caratteristiche ritmico-vibratorie – presenti anche nel silbo – che si concretizza la profonda capacità evocativa di questa antica lingua fischiata, che ci ha condotto in questo viaggio attraverso miti e leggende seguendo l'eco di una lingua misteriosa.

per la prozodio, dum la vibra dimensio – ligita al fonetiko – esprimiĝas en diversaj sonaj frekvencoj ekzalte de la diversaj vokaloj kaj la kombinoj. La ritma kaj vibra dimensioj estas kernaj en la preĝaj formoj de multaj religiaj tradicioj: islame, kiel vidite pri Guénon, en la formo de *dhikr* kaj *samā*; en la mantroj de la veda (hinduismo) tradicio kaj budhismo; en la kristana tradicio, kiel povas konfirmi aŭskultado ĉi-direkta de rozario kaj litanio, sen menci la gregorian ĉanton (Cocagnac, 1997). La ritma kaj vibra dimensioj estas ankaŭ en diversaj ŝamanaj tradicioj kaj esprimiĝas per harmonia ĉanto, kerna en la ritoj de la buriataj ŝamanoj (Tuvo, Mongolujo), kaj ĉeesta ankaŭ en la Alaskaj eskimoj kaj la Afrikaj boŝimanoj (Laneri, 2002).

Sed, kiel dirite, ĉi ritma kaj vibra dimensioj povas antaŭstari la vortojn. Oni trovas ilin en la diĝeriduo de la indiĝenaj aŭstralianoj samkiel en tamburoj kaj tintiloj tutmonde. Ĉi ritma kaj vibra dimensioj povas konduki al aliaj statoj de la konscio kiuj permesas alveni al la 'neordinara realeco', t.e. la spirita mondo, laŭ la difino de Castaneda (1999). Estas ĝuste la poveco malfermi la konscion kaj konduki al la ekstaza stato kiu kunigas la sonojn de la naturo, la birdokanton, la preĝadon, la mantrojn, la sonorilojn, la tamburojn. Kaj estas ĝuste ĉi ritma kaj vibra karakteroj – ĉeestaj ankaŭ en Silbo – kiuj konkretiĝas en ĉi tiu antikva fajflingo, kiu permesas ĉi vojaĝon per mitoj kaj legendoj sekve al la eĥoj de mistera lingvo.

Note / Notoj

¹ Gregorio Magno, *Dialoghi*, I–III libro.

² Gregorio la Granda, *Dialogoj*, Libroj I–III.

³ Curiosamente, uno degli appellativi tradizionali dell’esperanto è proprio la “lingua verde”.

⁴ Kurioze, unuela tradicia atribuo de Esperanto estas ĝuste “verda lingvo”.

⁵ Sul tema del Simurg si veda Borges and Guerriero (2007).

⁶ Pri la temo de Simurg oni vidu Borges and Guerriero (2007).

⁷ Si veda l’interessante contributo di Mauro Longo sul blog: <http://pheraimon.blogspot.com/>.

A proposito dell'autrice / Pri la aŭtorino

Indirizzo di contatto / Kontaktadreso

Francesca Gualandri
Studio Sinopsi
via Giusti, 5
IT-20154 Milano (Italia).
Email / Retadreso: francesca.gualandri@gmail.com.
Web / Retejo: <http://francescagualandri.name>.

Copyright

© © © © 2010 Francesca Gualandri. Pubblicato in Italia. Alcuni diritti riservati.

Bibliografia / Bibliografio

- Arco Aguilar, M. d. C. d. (1993). *Recursos vegetales en la prehistoria de Canarias*. Tenerife: La Isla Libros. 87
- Armati, A. (2009). *Lo stregone di Assisi. Il volto negato di San Francesco*. Perugia: Eleusi. 77
- Armati, A. (2010). *Le stimmate dello sciamano. Il mito di san Francesco tra sangue e magia*. Perugia: Eleusi. 77
- Berti, G. (1994). *Miti dei Celti d'Irlanda*. Torino: Lo Scarabeo. Illustrazioni di Giacinto Gaudenzi. 77
- Borges, J. L. and M. Guerriero (2007). *Manuale di zoologia fantastica*. Torino: Einaudi. Edizione originale: 1957. 90
- Bosch Millares, J. (1962). La medicina canaria en la época prehispánica. *Anuario de Estudios Atlánticos* 433(8), 83–135. 86
- Cartari, V. (1647). *Imagini delli Dei de gl'Antichi*. Venezia: presso il Tomasini. 77, 78
- Castaneda, C. (1999). *Gli insegnamenti di don Juan*. Milano: Rizzoli. Edizione originale: 1968. 88
- Chiesa Isnardi, G. (1991). *I miti nordici*. Milano: Longanesi. 78
- Ciampi, S. (Ed.) (1830). *Monumenti di un manoscritto autografo e lettere inedite di messer Giovanni Boccaccio, il tutto nuovamente trovato e illustrato da Sebastiano Ciampi* (2 ed.). Milano: Paolo Andrea Molina. 74
- Cocagnac, M. (1997). *L'expérience du mantra dans la tradition chrétienne et les autres religions*. Paris: Albin Michel. 88
- Comparetti, D. (1875). *Novelline popolari italiane*. Torino: Loescher. 79
- Costa, G. (1994). *Misteri e leggende del mare*. Milano: Mursia. 79
- de Bergerac, C. (1858). *Histoire Comique des états et empires de la Lune et du Soleil* (1662). Paris: Adolphe Delahays. 81
- Eliade, M. (1974). *Lo sciamanismo e le tecniche dell'estasi*. Roma: Mediterranee. 76
- Erba, L. (2000). *Magia e invenzione. Studi su Cyrano de Bergerac e il primo Seicento francese*. Milano: Vita e pensiero. 81, 82
- Guénon, R. (1978). *Simboli della Scienza sacra* (2 ed.). Milano: Adelphi. 83, 85
- Laneri, R. (2002). *La voce dell'arcobaleno. Origini, tecniche e applicazioni pratiche del canto armonico*. Vicenza: Edizioni il Punto d'Incontro. 88
- Meyer, J. (2005). *Description typologique et intellegibilité des langues sifflées, approche linguistique et bioacoustique*. Ph. D. thesis, Institut des Sciences de l'Homme, Lyon. UMR CNRS 5596. 73
- Palazzi, F. (Ed.) (1955). *Enciclopedia della fiaba*. Milano: Edizioni Principato. 79
- Renault, I. (1993). Rites funéraires des guanches. *Archéologia* 287, 60–67. 74

- Rodari, G. (2002). *Enciclopedia della favola*. Roma: Editori Riuniti. 79
- Saccone, C. (2007). *Il verbo degli uccelli* (2 ed.). Milano: SE. 82, 83
- Torriani, L. (1978). *Descripción de las Islas Canarias*. Santa Cruz de Tenerife: Ed. Goya.
Manoscritto redatto nel 1584–1592. 74